

Selçuk Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi

Denetim No.

12436

Tasnif No.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

İSLÂM'DA BEY'AT (Seçim Usûlü)

Doç. Dr. M. Ali KAPAR (*)

1. BEY'AT

1. Lügat Manâsı

el-Bey'at (البيعة) kelimesi "بايع" fiilinden mastardır.

Alışverişin zıddı olan el-Bey'at, karşılıklı anlaşmak ve akidde bulunmak anlamına gelmektedir (1). İtaat, ahîd ve akîd anlamına gelen e-Bey'at, iki taraf arasındaki anlaşmanın ortaya çıkması, iki tarafın herhangi birşeyi değiştirmeleri ve karşılıklı rızadır (2).

2. İstilah Manâsı

el-Bey'at kavramının istilahî anlamını ortaya koyabilmek için yapılan değişik tarifleri gözden geçirmemiz gerekmektedir. İstilahî anlamda bey'at kavramı hakkında fikir yürütenler şu görüşleri ortaya atmışlardır :

"Bey'at, Sultan'a itaattir. Ona boyun eğmektir." (3)

"Bey'at, Halife'ye itaat konusunda, O'na işlerin teslim edilmesi ve bu konuda karşılıklı andlaşma yapılmasıdır." (4)

"Bey'at, amelî ve kavli bir andlaşma olup, Halife'ye; 'Senin Halifeliğine razı oldum' denilmesi ve bunun rıza ile yapılmasıdır." (5)

"Bey'at, Halife'nin cülüsünde, onun eli üzerinde yapılan sadâkat yeminidir." (6)

"Bey'at, siyasî bir akîddir. İslâm ümmeti ve İmam arasında Allah'ın

(*) S. Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

(1) İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, Bulak, 1301, IX/371 - 374.

(2) Ahmed Sıddık Abdurrahman, el-Bey'at, Kahire, 1988, s. 30.

(3) Râgıb el-İsfehâni, el-Müfredât, Dârü'l-Ma'rife, 1961, s. 67.

(4) Hasan İbrahim Hasan, en-Nuzumü'l-İslâmiyye, Mısır, 1970, s. 29.

(5) Abdülkerim el-Hatîb, el-Hilâfe ve'l-İmâme, Beyrut, 1965, s. 271.

(6) Huart CL. "Bey'at", İstanbul, 1961, İ. A., II/581.

Kitabı ve Rasûlullah'ın Sünnetine tabî olmak üzere yapılan andlaşmadır." (7)

Yukarıdaki ıstılahî anlamda yapılan tariflerden anlaşılacağı üzere el-Bey'at "Her türlü şartlarda Müslüman toplumun kendisine seçtiği idarecisine itaat etmesidir." Bu duruma göre Bey'at denilen akdin cereyan edebilmesi için bir Müslüman toplumun bulunması, bu toplumun kendi içinden seçtikleri bir idarecinin mevcûdiyeti şarttır. Bu şartların neticesinde İslâm toplumunun vekili durumunda olacak olan idareciye güven ve itimatlarını beyân etmeleri, her türlü şartlarda itaat edeceklerini bildirmeleri "el-Bey'at" hükmünü ortaya koymaktadır.

Bey'at gereği, Müslüman toplumun vekili durumundaki idareci, kendisine yapılan Bey'at'a itimad ve güvene lâyık olabilmek için toplumda, insanlar arasında adâleti tevzî etmek, mazlûmun üzerinden zulmü kaldırmak, cezaları tam olarak uygulamak, İslâm'ın güç ve kuvvetini korumak zorundadır (8). Çünkü Müslüman toplumun vekili durumunda olan ve kendisine her türlü şartlarda itaat edileceği bildirilen idarecinin, kendisini seçenlere ve itaat edenlere uygun otorite uygulaması şarttır. Bu sebeple Bey'at konusu alıcı ve satıcı arasındaki bir akîd işine benzetilmektedir. Nitekim taraflardan biri idareci iken, diğeri Müslüman toplumdur. İdareci kendisi için bey'at alır. Bu, müşterinin mala karşılık ödediği paraya benzer. Müslüman toplumun elinde bulunan ise, idarecinin seçim hakkıdır. Bu da paranın ödenmesi ânında müşteriye teslim edilen mal gibidir (9). Yâni Müslüman toplum, içlerinden birini idareci olarak seçerler. Kendilerinin belli esaslar dahilinde idare edilmesi gibi çok zor olan bir görevi tevdi ederlerken, idarecinin de bu görevi ifâsı esnasında karşılaşabileceği çeşitli durumlar karşısında halktan itimat, güven ve itaat demek olan "el-Bey'at" istemektedir. Bu itibarla taraflar arasında "Bey'at" ameliyesinin icrâ edilmesi her iki tarafa da birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Karşılıklı sorumlulukların taraflarca yerine getirilmesi, Bey'at sonrası idarecinin ve Müslüman toplumun huzur ve refahını sağlar. Aksi halde önüne geçilmesi güç olan birtakım hadiselerin cereyan etmesine sebep olur. İslâm Tarihinde bunun örneklerini her zaman bulmak mümkündür.

İslâm'da siyasî bir prensip olan "el-Bey'at", Rasûlullah döneminden itibaren devam eden bir ameliyedir. Cumhur'un görüşüne büyük değer veren İslâm, en önemli konu olan Müslüman toplumun idarecisinin seçiminde de her türlü ihtilâfı ortadan kaldırarak karşılıklı rıza ve Cumhur esasına dayanan "el-Bey'at" kavramını siyasî bir prensip olarak kabul etmiştir.

(7) Ahmed Sıddık, el-Bey'at, s. 46, 48.

(8) Abdülkerim el-Hatîb, el-Hilâfe, s. 287.

(9) Ahmed Sıddık, el-Bey'at, s. 33.

II. KUR'ÂN'DA BEY'AT

Yeryüzünde Allah'a inanan toplumun idareciliği Hz. Adem'le başlamış, daha sonra onun soyundan gelen peygamberlerle devam etmiş, Peygamberlik halkası Hz. Muhammed (SAV) ile son bulmuştur. Ancak Müslüman toplum var oldukça, bu topluma hakim olan veya onları idare eden idareciler de var olmuştur. Müslümanlar başlangıçta Hz. Muhammed (SAV)'e hem imam hem de kumandan olarak bey'at etmişlerdir (10).

Kur'ân-ı Kerim'de insanların itaatı konusunda şöyle buyrulur :

"Ey insanlar! Allah'a itaat edin, Peygamber'e ve sizden buyruk sahibi olanlara da itaat edin. Eğer bir şeyde çekişerseniz, onun halini Allah'a ve Peygamber'e bırakın. Bu hayırlı netice itibariyle en güzeldir." (11)

Bu âyet insanlara üç kişiye itaat edilmesini emretmektedir. Allah'a, Peygamber'e ve idarecilere. Kur'ânî bir emir olan bu hüküm gereğince insanların kendilerini idare etmek üzere seçtikleri kimselere de itaat etmeleri Allah ve Rasûlüne itaat kadar önemli olan bir meseledir. Çünkü karşılıklı bey'at ile insanların idarecisine itaatı, idarecinin de adâleti sağlanmakta ve Müslüman toplumda huzursuz edici faktörler ortadan kaldırılmaktadır. Ayrıca bu âyet, seçilecek idarecinin toplumun içinden herkesin iştirakiyle ve yine herkesin ihtiyacına cevap verecek kapasitede olmasını istemektedir.

Yine Kur'ân-ı Kerim'de Bey'at konusunun önemine işaret edilerek şöyle buyrulur :

"Ey Muhammed! Şüphesiz sana baş eğerek ellerini verenler (bey'at edenler) Allah'a baş eğip, el vermiş sayılırlar. Allah'ın eli, onların elinin üstündedir. Verdiği bu sözden dönen ancak kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene Allah büyük ecir verecektir." (12)

Bu âyette kendisine itaat edilmesi mutlak olan Peygamber Hz. Muhammed'e itaat ve bey'attan bahsedilirken, bir taraftan sahâbenin Hz. Muhammed'e bey'atı dile getirilmekte, diğer taraftan Hz. Peygamber'e yapılan bey'atın ehemmiyeti vurgulanmakta ve Rasûlullah'a yapılan bey'at, Allah'a yapılan bey'at olarak kabul edilmektedir. Nitekim

يد الله فوعه ايد يهيم âyeti, Rasûlüne yapılan bey'atın Allah'a

yapılan bey'at olduğunun ifadesidir (13).

(10) Ahmed Siddık, el-Bey'at, s. 51.

(11) Nisâ 4: 59.

(12) Feth 48: 10.

(13) Ahmed Siddık, el-Bey'at, s. 41.

Kur'ân'da sahebenin H. VI. yılda Hudeybiye musalahasından önce Hudeybiye'de Rasûlullah'la bey'atlaşması dile getirilirken; "Ey Muhammed! Allah, inananlardan ağaç altında sana baş eğerek el verirlerken (bey'at ederken) and olsun ki, hoşnud olmuştur. Gönüllerinde olanı da bilmiş, onlara güvenlik vermiştir." (14) buyurulmaktadır.

Hz. Peygamber'e yapılan ve Hudeybiye'de bulunan bin beşyüz civarındaki sahebinin tereddütsüz iştirak ettikleri bu Rıdvan bey'atı, hem Peygamber, hem de idareci olan Rasûlullah'a verilen sadâkat yemindir. Her ne kadar sefer esnasında yapılması sebebiyle askerî maksatlı ise de (15), Hz. Peygamber her vesileyle ashâbının kendisine bağlılığını ölçmüş, âdetâ güven oylaması yapmıştır. Tabii ki, bu sınavda başarı gösteren sahabe ve verdikleri bey'at, Cenâb-ı Hak tarafından bu âyetle övülmüştür.

Müslüman erkeklerin mükellef oldukları bey'at muamelesinin yanısıra kadınların da Rasûlullah'a bey'at ettikleri Kur'ân-ı Kerim'de şöyle ifade edilir :

"Ey Peygamber! İnanmış kadınlar, Allah'a hiç ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, başkasının çocuğunu sahiplenerek kocasına isnadda bulunmamak ve uygun olanı işlemekte sana karşı gelmemek şartıyla sana bey'at etmek üzere geldikleri zaman onları kabul et..." (16)

III. HADİSLERDE BEY'AT

Hz. Peygamber gerek Mekke ve gerek Medine'de ashâbından bey'at almış, duyulan ihtiyaç üzerine zaman zaman ashâbıyla ahidleşmiştir. Hicret öncesindeki Akabe'de aldığı iki bey'attan (17) sonra Medine'ye hicreti müteakiben Hudeybiye'de (18), Hendek günü (19), Mekke'nin Fethi günü (20) bey'at almış, böylece ashâbı ile arasındaki bağı kuvvetlendirmiştir.

Rasûlullah, müslüman olmak üzere gelen her bir ferde elini vererek onun İslâm üzere bey'atını kabul ederken (21), topluluk halinde ve kabile

(14) Feth 48: 18.

(15) Bu bey'at elçi olarak Mekke'ye gönderilen Hz. Osman'ın öldürüldüğüne dair gelen haber üzerine yapılmıştır.

(16) Mümtehine 60 : 12.

(17) Tirmizi, Tefsîru Sûre 9 : 17; İbn Hanbel, III/462; VI/387.

(18) Müslim, İmâret 67, 69. Cihad 132; Tirmizi, Menâkıb 57, 58; İbn Hanbel, I/59, Buhârî, Meğâzi 35.

(19) Buhârî, Cihâd 33, 34; Müslim, Cihâd 130; İbn Hanbel, III/429 - 431.

(20) İbn Hanbel, III/415; IV/168.

(21) Müslim, İmâret 192.

olarak müslüman olduklarını bildirmek üzere gelenlerin de bey'atını kabul etmiştir (22). Müslüman olmak üzere gelenler arasında din ayrımı yapmamış, müşriklerin yanısıra münâfık, Hıristiyan ve diğer din mensuplarının İslâm üzere yaptıkları bey'atı kabul etmiştir (23). Kendisine bey'at etmek isteyerek gelenler arasında herhangi bir ayırım yapmayan Hz. Muhammed (AS), bir kölenin ve küçük yaşta olan bir çocuğun bile bey'atını geri çevirmemiştir (24). Ancak buna mukabil Rasûlullah'a bey'at eden bir bedevî'nin bey'at sonrası hastalanması ve Rasûlullah'a; "Benim bey'atımı kaldır" demesi üzerine, Rasûlullah da bunu kabul ederek bedevî çekip gitmiş, bunun üzerine Hz. Peygamber de; "Medine körük gibidir, iyisini bırakır ve kötüsünü atar" buyurmuş; ancak bey'attan vazgeçenlerin de talebini kabul etmiştir.

Bey'at konusuna büyük değer veren Hz. Peygamber, fevkalâde durum karşısında kendisine bey'at için gelmek isteyen Sakifli bulaşıcı hastaya; "Geri dön, ben senin için bey'at ettim" buyurarak (25), bey'at sebebiyle topluma karışarak hastalığın yayılmasını önlemiştir.

Hız. Peygamber, kendisine bey'at etmek üzere gelen kadınların da bey'atını kabul etmiş ve onlardan; "Allah'a şirk koşmayacaklarına, çalmayacaklarına, zina etmeyeceklerine, bûhtanda bulunmamak ve isyan etmemek, ağıtta bulunmamak" (26) üzere bey'at almıştır. Kadınlarla yaptığı bey'atta sözle bey'at alan Hız. Peygamber, kesinlikle hiçbir kadının eline dokunmamıştır. Nitekim Esmâ bint Yezîd, Rasûlullah'a; "Elini bizden mahrum etme!" demesi üzerine, O; "Hayır, ben kadınlarla musafaha etmem" buyurmuştur (27).

Bey'at edenlerin bey'atlerine sadâkat göstermelerini öven Hız. Peygamber, bu sadâkatın karşılığının Cennet olduğunu veya Allah tarafından verileceğini beyan etmiştir (28). Kendisine "Dinlemek ve itaat etmek" konusunda bey'at edenlere, güçleri nisbetinde itaat etmek zorunda olduklarını bildirerek onları rahatlatmıştır (29).

Ayrıca Rasûlullah, kendisinden sonra yerine gelecek ve Halife adını alacak olan kişiler ve onlara yapılabilecek bey'at hakkında da şöyle buyurur:

(22) Buhârî, Cenâiz 15, Ahkâm 43, Diyât 22; Müslim, Kasâme 10, 13; Neseî, Tahâret 118, Muvatta', Bey'at 2.

(23) Buhârî, Tefsîrû Sûre 3; 15; Müslim, Fiten 119; Ebû Dâvûd, Melâhım 35.

(24) Müslim, Musâkât 123; Tirmizî, Büyü' 22; Neseî, Bey'at 20, 21.

(25) Neseî, Bey'at 19.

(26) Buhârî, Ahkâm 49, Tefsîrû Sûre 60 : 3; Müslim, İmâret 88; Neseî, Bey'at 18.

(27) Buhârî, Tefsîrû Sûre 60 : 2; Müslim, İmâret 89; İbn Hanbel, II/213, VI/114, 270, 454.

(28) Neseî, Bey'at 38; İbn Hanbel, V/172.

(29) Buhârî, Cenâiz 15; Muvatta', Bey'at 2.

"... Benden sonra Peygamber yoktur, ancak Halifeler hem, de çok geleceklendir.

Sahabe: O halde bize ne emredersin?

Rasûlullah: Birinciye ve ondan sonra gelene sıra ile yaptığınız bey'atı tutun. Onlara hakkını verin" buyurmuşlardır (30).

Müslüman olan kimsenin mutlaka bir idareciye bey'at etmesi gerektiğine de işaret eden Hz. Peygamber; "Herhangi bir kimseye bey'at etmeden ölecek kişinin cahiliye ölümü ile veya dalâlet üzere öleceğini" bildirmiştir (31). Buna mukabil hadislerde Müslüman olan kişinin, seçeceği idareciyi, diğer Müslümanlarla istişare etmeden, onun hakkında kesin bilgiler edinmeden O'na bey'at etmesinin muteber olmadığı da beyan edilmiştir (32).

Kur'ân-ı Kerîm'in tek ümmet diye vafettiği İslâm toplumunun tefrika içinde olmasını istemeyen Hz. Peygamber, idarecilik konusunda da hassasiyetini beyan ederek; "İki halifeye birden bey'at edilirse, onlardan ikinciyi öldürüverin" (33) buyurmuş ve toplumdaki vahdetin tefrikaya dönüşmesine asla müsaade etmemiştir.

İbn Hanbel'de rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te ise, İslâm toplumunun idarecisi durumundaki halifelerin ileride takınacakları tavır konusunda bazı endişelerini beyan eden Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur :

"Nübüvvet'ten sonra Nübüvvet istikâmetinde halifelik, sonra hükümdarlık, sonra cebrî hükümdarlık, sonra da nübüvvet üzere halifelik olacaktır." (34)

Hz. Peygamber'in hadislerinde sahabenin kendisine yaptığı bey'atleri incelediğimiz zaman birçok konuda bey'at ettiğini ve bağlılığını ifade ettiğini görmekteyiz. Bu bey'atleri şöyle sıralayabiliriz :

1. İslâm üzere bey'at etmek (35)
2. Hz. Peygamber'i dinlemek ve O'na itaat etmek (36)
3. Allah'a şirk koşmamak
4. Hırsızlık yapmamak
5. Zina etmemek (37)

(30) Buhâri, Enbiya 50; Müslim, İmâret 44; İbn Mâce, Cihâd 42.

(31) Müslim, İmâret 58; Nesei, Bey'at 25; İbn Hanbel, II/111.

(32) Buhâri, Hudûd 31.

(33) Müslim, İmâret 61.

(34) İbn Hanbel, IV/273.

6. Çocukları öldürmemek
7. Bûhtan ve isyânda bulunmamak (38)
8. Beş vakit namaz kılmaz
9. Zekat vermek
10. Her müslümana nasihatta bulunmak
11. Müşriklerden mutlaka ayrılmak (39)
12. Gizli sözü gizlemek
13. Ölünün arkasından ağıt tutmamak (40)
14. Allah ve Rasûlü için ölmek ve O'nun emrettiği hiçbir şeyden kaçmamak (41)
15. Allah yolunda cihad yapmak (42)
16. Yağmacılık yapmamak (43)
17. Hicret etmek (44)
18. Sabretmek (45)
19. Tartışmamak, mûhakaşa etmemek
20. Adâletli davranmak
21. Yapılan doğru bir işte halkın levmetmesinden korkmamak
22. Rasûlullah'ı başkasına tercih etmemek (46)
23. Rab olarak Allah'ı, din olarak İslâm'ı, Rasûl olarak Muhammed'i kabul etmek (47)

(35) Buhâri, Cihâd 33, 34, Diyât 22; Müslim, Kasâme 10, Cihâd 130; İbn Hanbel, III/415, IV/168.

(36) Buhâri, Ahkâm 43, Cenâiz 15; Neseî, Bey'at 16; Muvatta, Bey'at 2.

(37) Buhâri, Ahkâm 49; Müslim, İmâret 88.

(38) Buhâri, Cenâiz 15; Muvatta, Bey'at 2.

(39) Buhâri, Tevhid 31, İmân 42; Müslim, İmân 97, 98; Neseî, Bey'at 6, 17.

(40) Buhâri, Tefsiru Sûre 60 : 3; Neseî, Salât 5.

(41) Müslim, İmâret 68, 76; Tirmizî, Siyer 34; Neseî, Bey'at 8, 18.

(42) Buhâri, Cihâd 33, 34; Müslim, Cihâd 130; Neseî, Bey'at 9.

(43) Buhâri, Mezâlim 30, Menâkibü'l-Ensâr 43; Müslim, Hudûd 44.

(44) Müslim, Musâkât 123; Tirmizî, Buyû' 22; Neseî, Bey'at 9, 10, 21.

(45) Buhâri, Cihâd 110.

(46) Neseî, Bey'at 4 - 5.

(47) Müslim, Sıyâm 197; İbn Hanbel, V/297.

24. Müslüman toplumun kendilerine halife ünvanıyla idareci tayin etmeleri ve ona bey'at etmeleri (48).

IV. BEY'AT HAKKINDA BELLİ BAŞLI GÖRÜŞLER

Hz. Peygamber'den itibaren Müslümanlar, idarecilerine karşı sadâ-katin bir nişanesi olarak karşılıklı bey'atleşmişlerdir. Hicret öncesi Akabe biatları, Hicret sonrası Hudeybiye'de, Hendek'te ve Mekke'nin Fethi günü yapılan bey'atlerin (49) yanısıra Rasûlullah'ın vefatından sonra da Sakife'de Hz. Ebû Bekr'e yapılan bey'at, sahabe devrinde bey'at müessesesinin en güzel şekilde çalıştırıldığıının delilidir. Çünkü bütün Müslümanlar, Muhacir ve Ensâriyle, neferiyle, ordu kumandanıyla bu bey'ata katılmışlardır (50).

Bey'at konusunun çok önemli bir mesele olduğunu müşahade eden sahabe, Rasûlullah'ın defninden önce Hz. Ebû Bekr'e bey'at etmişlerdir (51). Çünkü sahabe Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu biliyordu :

"Her kim, bir kimseye biat etmeden ölecek olursa, onun ölümü dalâlet üzere bir ölümdür." (52)

Bey'at konusunda daha sonraki dönemlerde ortaya atılan görüşler ve yapılan tartışmalar birkaç noktada toplanmaktadır.

1. İdarecinin seçimi ve ona yapılan bey'at nassa dayanır mı?

Burada hakkında ihtilâf edilen konu, bey'atın nassa dayalı olup olmadığı değil, idarecinin seçiminin nassa dayanıp dayanmadığı konusudur. Ve yine burada bu mesele üzerinde müzakere yapılırken Rasûlullah dönemi ve daha sonraki Sahabe devri esas alınmakta ve yapılan icraat gözlenmektedir. Bu konu hakkında fikir serdeden Fethî Abdülkerim, önce İmamların görüşlerine yer vererek konuya şöyle ışık tutar :

el-Maverdî ve Ebû'l-Hasan el-Eşarî, seçim konusunda nass'ın olmadığı, idareci Ehlû'l-Hal ve'l-Akd denilen müşavere heyetinin tasvibi veya önceki halifenin tavsiyesi ile seçim uygun olur görüşündedirler (53). el-

(48) Buhâri, Ahkâm 51, Meğâzi 38, Fiten 21, Tefsiru Sûre 46 : 1, Hudûd 31; Müslim, Cihâd 52; Muvatta, Bey'at 3; İbn Hanbel, I/55, 75, II/48.

(49) Buhâri, Cihâd 33, 34, Meğâzi 35; Tirmizi, Tefsiru Sûre 9 : 17; İbn Hanbel, III/415.

(50) Ahmed Sıddık, el-Bey'at, s. 45.

(51) İbn Hişâm, IV/310.

(52) Müslim, İmâret 58; İbn Hanbel, II/111.

(53) Fethî, Abdülkerim, el-Devletü ve's-Siyâde, Mısır, 1984, s. 223.

Kurtubî ise seçimin nass'a dayandığını beyan eder (54). İbn Abidin el-Ma-verdî'nin görüşünü benimserken, seçimin nass'a dayandığı konusunda ısrarlı olanlar Şia'nın İmamiyye koluna mensup olanlardır. Onlar İdareci'nin ancak Rasûlullah tarafından nass'a dayalı olarak yapıldığını beyan ederler ve seçime asla itibar etmezler. Bunu da delillendirmek için Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi kendisine "Mevlâ" kabul etmesi, onu seferlerde komutan tayini ve Hz. Mûsâ'nın Hârûn'u vekil bıraktığı gibi O'nun Rasûlullah'ın vekili olduğu yolundaki hadislerini serdedeler (55). Ancak Şia'nın bu konudaki görüşlerini çürüten Fethi Abdülkerim, şu delilleri sunar:

a. Eğer Hz. Ali'nin kumandan tayini nass ise, Zeyd b. Harise, Üsâme b. Zeyd, Abdullah b. Ravâha da tayin edilmişlerdir.

b. Eğer Hz. Ali'nin tayini esas olsaydı, Sakîfe'de Ensar; "Sizden bir emir, bizden bir emir" demezdi.

c. Sakîfe'de Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekr'e; "Uzat elini de bey'at edeyim" demezdi.

d. Hz. Ebû Bekr'in namazda Müslümanların imamı olduğu için Halifeliğe uygun görülüşü bu hadisin olmadığını gösterir.

e. Hz. Ömer yaralanıp, veliahd tayin et denilince; "Benden daha hayırlı Hz. Ebû Bekr tayin etti. Ondan daha hayırlı olan Hz. Peygamber hiçbir kimseyi tayin etmedi" buyurdu (56).

Dr. Ziyaüddin er-Reyyis ise, "en-Nazariyyâtü's-Siyasiyye" isimli eserinde İslâm Hukuku âlimlerinin bey'at ve seçim konusundaki görüşlerini açıklarken; seçimin ikrâh ve icbar ile olmayacağını, rıza ve seçime dayalı olduğunu savunur. Minhâc sahibi Ramelî'nin, İ. Ahmed b. Hanbel'in, İbn Teymiyye'nin, İmam Gazzalî'nin görüşlerinin de aynı doğrultuda olduğunu beyan ederek herhangi bir kimsenin tayini konusunda bir nass'ın bulunmadığını, Müslümanların uygun görecekları kimseye bey'atin sahîh olacağını ortaya koyar (57).

2. Veliahd tayin edilen kişiye yapılan bey'atin değeri nedir?

Veliahd tayini ile yeni idarecinin seçimi için açılan yol bir seçim usûlü olarak kabul edilmiştir. Ancak veliahd tayin edilen kişi önceki Halife'nin sağlığında bey'at almakla beraber, yerine geçeceği idarecinin ölümünden sonra görevi devralmış olacaktır. Bilhassa bu konuda Ebû Bekr'in, Hz. Ömer'i tayini delil gösterilerek, ümmet için gerekli olduğu savunul-

(54) Fethi, Abdülkerim, ed-Devle, s. 224.

(55) Tirmizî, Menâkıb, 20; İbn Mâce, Mukaddime, 11; İbn Hanbel, IV/281, 368.

(56) Fethi Abdülkerim, ed-Devle, s. 239 - 240.

(57) Bkz. M. Ziyaüddin er-Reyyis, en-Nazariyyât, Kahire, 1979, s. 230 - 235.

maktadır (58). el-Maverdî, Mevâkîf sahibi el-İci, el-Kurtubî, İbn Abidin, vb. gibi âlimlerin görüşleri de bu doğrultudadır. Ve bu konuda icma hasil olmuştur (59).

Müslüman toplumunun idareci değişikliği sebebiyle siyasi bir krize sebep olmamak için bir tedbir olarak cevaz görülen veliahd usûlü hiçbir zaman veraset yoluyla idareci tayini konusuyla karıştırılmamalıdır. İdareci seçiminde örnek alınan Hz. Ebû Bekr'in Ömer'i tayin konusu ve Hz. Ömer'in idareci seçimini altı kişilik şûraya bırakması konusu dikkate alınacak olursa, kendileri idareci olabilecek yaşta erkek çocuklarının bulunmasına rağmen, asla böyle bir yolu tasvip etmemişler, bu yolda yapılan teklifleri dahi reddetmişlerdir (60). Ancak şu bir vakiadır ki; veliahd tayin edilen, önceki idarecinin ölümünden sonra mutlaka yeniden halkın bey'atini alması şartı vardır. Aksi halde veliahd tayini esnasında ileri gelenlerin tasvibi, teklifi Veliahd'in idareci olmasını mutlaka gerektirmez. Burada asıl olan ikinci bey'attir. Çünkü ikinci bey'at ile veliahdlik için verilen bey'at yenilenmiş olmaktadır. Daha doğrusu birinci bey'at veliahd olarak, ikinci bey'at ise gerçek idareci olarak verilmiş oluyordu. İkinci bey'at yapılmadan veliahd'in idareciliğinin gerçek olmadığı, seçimin sağlıklı yapılmadığı bilindiği için veliahd ikinci bey'ati almadan görevi devralmış olmazdı. Çünkü ikinci bey'at umûmi bey'at özelliği taşımakta ve bey'atın tam olmasını sağlamaktadır (61).

3. Aynı anda iki ayrı idareciye bey'at edilmesinin hükmü nedir?

İki ayrı idareciye bey'atın mümkün olmadığı genel prensip olarak kabul edilmekle beraber olabileceğini savunanlar şu delilleri ortaya koyarlar :

1) Sakîfe'de Hubâb b. Münzir, "Sizden bir emir, bizden bir emir" demiştir.

2) Hz. Ali mü'minlerin emiri, Muaviye ise Şam ehlinin emiri idi.

3) Hasan ve Muaviye aynı anda halife idiler (62).

Dr. Muhammed Abdülkâdir Ebû Fâris, bu üç delille ihticac edilemeyeceğini beyanla şöyle der :

(58) Fethî Abdülkerim, ed-Devle, s. 241.

(59) M. Ziyaüddin, er-Reyyis, en-Nazariyyât, s. 236 - 238; Fethî Abdülkerim, ed-Devle, s. 224, 241, 242.

(60) Taberî, Ebû. Cafer, Muhammed b. Cerîr Târîhu'l-Ümemi ve'l-Mülûk, Beyrut, T.siz, IV/228.

(61) Fethî Abdülkerim, ed-Devle, s. 245.

(62) Ahmed Sıddık, el-Bey'at, s. 85.

1) Hubâb b. Münzir'in "Sizden bir emir, bizden bir emir" talebine sahabe cevap vermemiş, Hz. Ebû Bekr de karar kılmıştır.

2) Hz. Ali ile Hz. Muaviye'nin aynı anda iki halife olmadığını iki delille açıklar :

a. Asıl halife Hz. Ali'dir. Çünkü Ammar'ın âsi bir topluluk tarafından öldürüleceği bildirilmişti (63). Ve Muaviye'nin cemaati onu öldürmüştür.

b. Hz. Ali ilk halifedir. Müslümanlar ona bey'at etmişlerdir.

3) Hz. Hasan, kendisine yapılan bey'ati Muaviye'ye teslim etmekle Rasûlullah'ın bir hadisi tahakkuk etmiş (64), iki cemaat arasını bulmuştur (65).

Müslüman toplum içinde birlik ve beraberliğin tesis edilmesini isteyen İslâmiyet (66), tefrikadan her vesileyle sakınılmalı emretmiştir.

Bey'at konusunda mutlaka her müslümanın yaptığı bey'ate sadık kalmasını emreden Hz. Peygamber (67), sıra ile birden fazla idareciye bey'at edilmesini de tasvip etmiş (68); ancak aynı anda iki halifeye bey'at ederek Müslüman toplumun tefrikaya düşmesini yasaklamıştır (69).

(63) Buhâri, Cihâd, 17; Müslim, Fiten, 70 - 73.

(64) Buhâri, Sulh 9, Fedâilü's-Sahâbe 22.

(65) Ahmed Siddık, el-Bey'at, s. 85.

(66) Mü'minûn 23 : 52.

(67) Müslim, İmâret 46; Nesei, Bey'at 25.

(68) Buhâri, Enbiyâ 50; Müslim, İmâret 44; İbn Mâce, Cihâd 42; İbn Hanbel II/297.

(69) Müslim, İmâret 61.